

Lieta Nr. 21-58175-005

PA E-PASTU
Imepadome@Imepadome.lv

PAR: RISINĀJUMIEM NACIONĀLĀS MEDIJU POLITIKAS VEIDOŠANĀ

Labdien!

Saskaņā ar e-pasta saraksti ar ZAB Sorainen un mūsu 2021. gada 9. augusta vienošanos par juridiskajiem pakalpojumiem, esam sagatavojuši šo atzinumu (**Atzinums**), kas sniedz izvērtējumu par regulējuma aktualitātēm un nepieciešamajiem pilnveidojumiem nozares turpmākai veiksmīgai attīstībai, ievērojot “infodēmijas” kontekstu. Atzinumā ietverti dažādi starptautiski piemēri, kā arī ieteikumi. Tomēr iesākumā apskatīts dezinformācijas jēdziens un iespējas dezinformāciju ierobežot ar likumu.

Atzinums ir sagatavots apstākļos, kuros normatīvie akti vai to interpretācija var salīdzinoši ātri mainīties. Ir arī iespējams, ka normatīvie akti ir neskaidri un/vai to piemērošanas sekas nav skaidras. Šādos apstākļos mūsu Atzinumā paustais viedoklis ir balstīts uz mūsu šī brīža normatīvo aktu izpratni, pieejamo praksi šo normu piemērošanā un saprātīgu mūsu profesionālo vērtējumu.

Jebkuri vērtējumi par iespējamām sekām un ieteikumi par tālāko tiesu, valsts iestāžu vai privātpersonu rīcību ir uzskatāmi tikai kā mūsu viedoklis par iespējamiem risinājumiem, nesniedzot apsolījumus vai garantijas par gaidāmo rezultātu un tā izdevīgumu.

1. ANALĪZE

1.1. *Ievads*

1. “Infodēmija” var radīt apjukumu, neuzticēšanos un apdraudēt efektīvu sabiedrības veselības aizsardzības pasākumu veikšanu.¹ Tāpat dezinformācija var radīt smagas sekas, novedot, piemēram, pie tā, ka personas ignorē oficiālos ieteikumus veselības jomā.²
2. Eiropas Komisija (EK) jēdzienu “infodēmija” definējusi kā nepatiesas, neprecīzas vai maldinošas informācijas saistībā ar pandēmiju straujo izplatīšanos, kas radījusi būtiskus apdraudējumus cilvēku veselībai, sabiedrības veselības sistēmām, efektīvai krīzes pārvarēšanai, ekonomikai un sociālajai kohēzijai.³ Pasaules Veselības organizācija saistībā ar minēto terminu norādījusi, ka “infodēmija ir pārmērīgs informācijas apjoms par problēmu, kas apgrūtina risinājuma atrašanu. Tā var izplatīt maldinošu informāciju, dezinformāciju un baumas ārkārtas situācijā veselības jomā. Infodēmija var kavēt efektīvu sabiedrības veselības aizsardzības

¹ Ar Covid-19 saistītās dezinformācijas apkarošana, pamatojoties uz faktiem. JOIN(2020) 8 final. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:52020JC0008>.

² Ibid.

³ Eiropas Komisijas norādījumi par izvērsta Prakses kodeksa dezinformācijas jomā izstrādi. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:52021DC0262>.

pasākumu veikšanu un radīt apjukumu un neuzticēšanos iedzīvotāju vidū”.⁴ Tādējādi šis jēdziens jāskata kopsakarā ar tādu komplicētu jēdzienu kā “dezinformācija”.

3. Saistībā ar minēto, piemēram, EK norādījusi, ka nepieciešams “skaidri nošķirt dažādos nepatiesa vai maldinoša satura veidus, ko atklājusi [...] “infodēmija”, un pielāgot atbilstošus atbildes pasākumus. Šajā nolūkā svarīgi vispirms nošķirt nelikumīgu saturu, kā noteikts tiesību aktos, no satura, kas ir kaitīgs, bet nav nelikumīgs. Otrkārt, svarīgi noteikt, vai pastāv nodoms maldināt vai radīt kaitējumu sabiedrībai, vai gūt ekonomisku labumu. Ja šāda nodoma nav, piemēram, ja iedzīvotāji labticīgi dalās nepatiesā informācijā ar draugiem un ģimeni, attiecīgo saturu var uzskatīt par maldinošu informāciju; savukārt, kā noteikts EK 2018. gada aprīļa paziņojumā, šāda nodoma esība kvalificē saturu kā dezinformāciju”⁵. Tādējādi, ņemot vērā EK vērtējumu kopsakarā ar Pasaules Veselības organizācijas sniegto skaidrojumu, šajā atzinumā iesākumā tiks aplūkots minētais jēdziens, lai gūtu izpratni, kāda tieši informācija būtu jāierobežo, un tālāk tiek aplūkoti Eiropas Savienības un citu dalībvalstu piemēri, norādot arī uz sliktajiem piemēriem, kuriem nebūtu jāseko un kuru praksi nebūtu jāpārņem.

1.2. Jēdziens “dezinformācija”

4. Eiropas Komisija (EK) ar dezinformāciju saprot pārbaudāmi nepatiesu vai maldinošu informāciju, kas tiek sagatavota, publicēta un izplatīta, lai gūtu ekonomisku labumu vai maldinātu sabiedrību, un var radīt kaitējumu sabiedrībai. Dezinformācija nav nejausi publicēta kļūdaina informācija, satīra, parodija vai skaidri identificējamas kādas interešu grupas ziņas un komentāri.⁶ Minēto EK definīciju izmantojusi arī, piemēram, Eiropas Revīzijas palāta savā ziņojumā “Dezinformācija, kas skar Eiropas Savienību, tiek apkarota, bet nav iegrožota”.⁷
5. Izvērtējot EK sniegto definīciju, arī mēs nonākam pie secinājuma, ka šī definīcija ir veiksmīga un būtu apsverams to ieviest Latvijas normatīvajos aktos, ņemot vērā, ka no Latvijas normatīvajiem aktiem neizriet dezinformācijas jēdziens. Vienlaikus, ieviešot šo jēdzienu, jāpatur prātā, ka par dezinformāciju var uzskatīt tikai pārbaudāmi nepatiesas vai maldinošas informācijas izplatīšanu. Piemēram, viedoklis kā subjektīvs vērtējums var veidoties kā no patiesiem faktiem, tā kļūdainām ziņām vai nepatiesas informācijas, un tas nav pierādāms.⁸ Tas savukārt nozīmē, ka viedoklis nav pakļauts patiesības pārbaudei. Minētais izriet arī no ANO Vispārējā komentāra Nr. 34.⁹
6. Viens no piemēriem, kad Latvijas likumdevējs centās apkarot dezinformāciju, ir 2020. gada 30. janvārī iesniegtais likumprojekts „Grozījumi Krimināllikumā” (Nr. 572/Lp13). Šajā likumprojektā rosināts pieņemt tiesību normu saistībā ar apzinātu panikas (trauksmes) raisīšanu sabiedrībā mantkārīgos nolūkos. Minēto likumprojektu atbilstoši Saeimas kārtības ruļļa 79. pantam iesniedza Saeimas deputāti.¹⁰ Tas tika nodots Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai un Juridiskajai komisijai, nosakot, ka Juridiskā komisija ir atbildīgā komisija. Tomēr pagaidām likumprojekts nav skatīts pirmajā lasījumā.¹¹ Vienlaikus uzsverams, ka konkrētais likumprojekts, lai tas nenonāktu pretrunā Satversmei, ES Pamattiesību hartā un Eiropas cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā (Konvencija) nostiprinātām tiesībām uz vārda brīvību, būtu precizējams.

⁴ Coronavirus disease 2019 (COVID-19). Situation Report – 45. Pieejams: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200305-sitrep-45-covid-19.pdf?sfvrsn=ed2ba78b_4.

⁵ Ar Covid-19 saistītās dezinformācijas apkarošana, pamatojoties uz faktiem. JOIN/2020/8 final. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:52020JC0008>.

⁶ Rīcības plāns dezinformācijas apkarošanai. JOIN(2018) 36 final. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:52018JC0036>.

⁷ Eiropas Revīzijas palātas ziņojums Nr. 9/2021 “Dezinformācija, kas skar Eiropas Savienību, tiek apkarota, bet nav iegrožota”. Pieejams: <https://www.eca.europa.eu/lv/Pages/DocItem.aspx?did=58682>.

⁸ Augstākās tiesas 2017. gada 6. marta spriedums lietā Nr. SKC-98/2017 (C17150712), 6.2.1.punkts.

⁹ United Nations Human Rights Committee. General comment No. 34: Article 19: Freedoms of opinion and expression, 12.09.2011. (CCPR/C/GC/34), 9. punkts. Pieejams: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>.

¹⁰ Likumprojekts „Grozījumi Krimināllikumā”, Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/0/4C4C49D13BE35366C22584FF0029E97D?OpenDocument>.

¹¹ Likumprojekts „Grozījumi Krimināllikumā” (Nr. 572/Lp13). Pieejams: [https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/webAll?SearchView&Query=\(Title\)=*Groz%C4%ABjumi+Krimin%C4%81llikum%C4%81*\)&SearchMax=0&SearchOrder=4](https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/webAll?SearchView&Query=(Title)=*Groz%C4%ABjumi+Krimin%C4%81llikum%C4%81*)&SearchMax=0&SearchOrder=4).

7. Tas tā ir, jo jebkuram likumprojektam konkrētā jautājuma kontekstā nebūtu jānonāk pretrunā ar tiesībām uz vārda brīvību, kas izriet no Satversmes 100. panta. Atbilstoši šai tiesību normai ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus.¹² Tiesību uz informāciju nozīmi demokrātiskā sabiedrībā nav iespējams pārvērtēt, jo tās ir būtiskas šīs sabiedrības vērtību nodrošināšanai. Tiesības uz informāciju kā tiesību uz vārda brīvību sastāvdaļa neatņemami ir viens no demokrātiskas sabiedrības pamatiem.¹³
8. Kā to norādījusi Satversmes tiesa, pēc satura šis Satversmes pants ir tuvs Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (Pakts) 19. pantam un Konvencijas 10. pantam. Tāpat Satversmes tiesa ir atzinusi, ka vārda brīvība tiek uzskatīta par vienu no svarīgākajām cilvēka pamattiesībām. Vārda brīvība ir ietverta ikvienas demokrātiskas valsts pamatlikumā un pieder pie pilsoniskajām un politiskajām tiesībām.¹⁴ Arī Pamattiesību hartas 11. pants nosaka tiesības uz vārda brīvību. Šīs tiesības ietver uzskatu brīvību un brīvību saņemt un izplatīt informāciju vai idejas bez valsts iestāžu iejaukšanās un neatkarīgi no valstu robežām.¹⁵ Tāpat jāņem vērā, ka tiesības uz vārda brīvību nav absolūtas un tās, kā norāda Satversmes 116. pants, likumā paredzētos gadījumos var tikt ierobežotas, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību.
9. Kā izriet no Pakta 19. panta¹⁶ un Konvencijas 10. panta¹⁷, ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, šīs tiesības ietver tiesības brīvi paust uzskatus un tiesības netraucēti meklēt, saņemt un izplatīt dažāda veida informāciju un idejas bez iejaukšanās no sabiedrisko institūciju puses. Vienlaikus Pakta 20. panta 2. punkts paredz, ka jebkāda rīcība, kas aizstāv nacionālu, rasu vai reliģisku naidu un kūda uz diskrimināciju vai vardarbību, ir jāaizliedz ar likumu. Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT), interpretējot Konvencijas 10. pantu, nonāca pie līdzīgiem secinājumiem.¹⁸ Uzsverams, ka Konvencijas 10. pantu jāattiecina arī uz informāciju un idejām, kuras aizvairo, šokē vai traucē.¹⁹ Tas attiecīgi nozīmē, ka dezinformācija ietilpst tiesību uz vārda brīvību tvērumā. Šāds secinājums izriet arī no Deklarācijas par dezinformāciju un viltus ziņām.²⁰
10. Tomēr, ņemot vērā pastāvošo infodēmiju, netiek izslēgta iespēja, ka dezinformācijas izplatīšana konkrētos gadījumos varētu tikt ierobežota. Vienlaikus šādam ierobežojumam jāatbilst Satversmes tiesas, Pamattiesību hartas, ECT un ANO Cilvēktiesību komitejas²¹ izvirzītajiem kritērijiem.

1.3. *Kritēriji, kuri jāņem vērā, dezinformāciju ierobežojot ar likumu*

11. Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam ar likumu, tādējādi šajā sadaļā tiks apskatīti kritēriji, kā arī piemēri, kad dezinformāciju var ierobežot ar likumu, paturot prātā, ka pastāv arī citi līdzekļi cīņai ar dezinformāciju. Minētais arī atbilst Satversmes 116. pantā minētajam.
12. Kā izriet no Satversmes tiesas judikatūras, likumam jābūt pieņemtam, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību, tam jābūt izsludinātam un publiski pieejamam atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Vienlaikus likumam jābūt pietiekami skaidri formulētam, lai persona varētu izprast

¹² Latvijas Republikas Satversme, 100. pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57980#p100>.

¹³ Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020.gada 2.decembra spriedums lietā Nr. A420297917, SKA-314/2020 ECLI:LV:AT:2020:1202.A420297917.5.S, 6. punkts.

¹⁴ Turpat.

¹⁵ Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=FR>.

¹⁶ Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/705>.

¹⁷ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649>.

¹⁸ Dominika Bychawska-Siniarska. A handbook for legal practitioners: Protecting the Rights to Freedom of Expression Under the European Convention on Human Rights, 2017. Pieejams: <https://rm.coe.int/handbook-freedom-of-expression-eng/1680732814>.

¹⁹ ECT 2005. gada 6. septembra sprieduma lietā Salov v. Ukraine (pieteikums Nr. 65518/01), 113. punkts.

²⁰ Joint declaration on freedom of expression and “fake news”, disinformation and propaganda. Pieejams: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/8/302796.pdf>.

²¹ United Nations Human Rights Committee. General comment No. 34: Article 19: Freedoms of opinion and expression, (CCPR/C/GC/34), 22. punkts. Pieejams: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>.

no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu, kā arī paredzēt tā piemērošanas sekas.²² Tāpat pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam.²³ Turklāt atbilstoši ANO Vispārējam komentāram Nr. 34, likumam jānodrošina pietiekami precīzi norādījumi tām personām, kurām jāpiemēro likums, lai šīs personas izprastu, kas ir ierobežojams un kas attiecīgi nav.²⁴ Minētais nozīmē, ka likumam nebūtu jāpiešķir neierobežotu rīcības brīvību tiesībsargājošajām iestādēm, bet jānorāda rīcības brīvības apjoms un veids, kā to īstenot.²⁵

13. Kā izriet no Deklarācijas par dezinformāciju un viltus ziņām, vispārīgi informācijas izplatīšanas aizliegumi, kuru pamatā ir nenoteiktas un neskaidras idejas, tostarp viltus ziņas vai neobjektīva informācija, nav saderīgi ar vārda brīvības ierobežojuma starptautiskajiem standartiem.²⁶ Vēl jo vairāk tādēļ, ka dezinformācija ir grūti definējams jēdziens, kurš pakļauts riskam piešķirt iestādēm pārmērīgu rīcības brīvību.²⁷ Minētais var rezultēties, piemēram, tajā, ka uz neskaidri definētu un vispārīgu terminu pamata žurnālisti var tikt apsūdzēti vai sodīti par informācijas publicēšanu, kas iestāžu ieskatā atzīta par nepatiesu.
14. Itālijai, piemēram, saistībā ar “Operatīvo protokolu” cīņai ar viltus ziņām ANO Īpašais referents norādīja, ka, lai nodrošinātu likuma funkcionēšanu, nepietiek ar to, ka formāli pastāv vārda brīvības ierobežojumi un likumos vai noteikumos iestrādāti principi. Ierobežojumiem jābūt pietiekami skaidriem, praktiskiem, pieejamiem un paredzamiem, lai nodrošinātu, ka tie praksē darbojas konkrēta mērķa sasniegšanai un neaizskar pilsoņu kopuma vai kādas konkrētas grupas kā maldīgās informācijas izplatītāju mērķtauditorijas tiesības. Itālijā “Operatīvais protokols” ieviesa “sarkanās pogas” ziņošanas pakalpojumu, kurā tīmekļa lietotāji var norādīt uz viltus ziņām attiecināmu saturu vai maldinošu ziņu izplatoša tīkla esību, kā arī aizdomām par to. Policija savukārt regulāri apkopoja informāciju un veica izpēti, lai cita starpā noskaidrotu nepatieso ziņu sākotnējos avotus, izcelsmi, autorību. Pēc šādas analīzes tika uzsākta tiesvedība, ja pierādījās, ka saturs ir nelikumīgs. Ja saturs tika uzskatīts par nepatiesu vai maldinošu, bet ne pretlikumīgu, varas iestādes publicēja publiskus konkrētās informācijas noliegumus. ANO Īpašais referents saistībā ar “Operatīvo protokolu” mudināja Itāliju apsvērt alternatīvus pasākumus dezinformācijas apkarošanai, piemēram, neatkarīgu faktu pārbaudes mehānismu veicināšanu, valsts atbalstu neatkarīgiem, daudzveidīgiem un objektīviem sabiedrisko mediju plašsaziņas līdzekļiem, un sabiedrības izglītošanai plašsaziņas līdzekļu lietotprasmē.²⁸
15. Krievijā, piemēram, tika pieņemts likums “Par informāciju, informācijas tehnoloģijām un informācijas aizsardzību” un grozījumi Administratīvo pārkāpumu kodeksā, kas nosaka kriminālatbildību par viltus ziņām un kļaju necieņu pret sabiedrību, valdību, oficiālajiem valdības simboliem, konstitūciju vai Krievijas valdības struktūrām. Minētais likums cita starpā aizliedz žurnālistiem ļaunprātīgi izmantot savu amatu, lai izplatītu baumas, uzticamu ziņojumu aizsegā. Pēc paziņojuma saņemšanas no *Roskomnadzor*, tīmekļa vietnēm vai ziņu izplatītājiem ir nekavējoties jānodrošina informācija jādzēš. Tā kā *Roskomnadzor* ir iespēja bloķēt plašsaziņas līdzekļus un tos sodīt, nepierādot, ka tiešsaistes saturs ir “bīstams” pirms vietnes bloķēšanas, valdība var brīvi “izspiest” Krievijas mediju uzņēmumus no plašsaziņas līdzekļu tirgus, dodot iespēju aizstāvēties, pamatot vai aizstāvēt pozīciju, kāpēc šī satura izplatīšana ir sabiedrības interesēs. Tādējādi likuma noteikumi, kas nosaka prasību plašsaziņas līdzekļiem izvēlēties starp satura izņemšanu, ko varas iestādes atzīmē kā “bīstamu” vai “necieņas pilnu”, vai efektīvu tīmekļa vietnes bloķēšanu, dod plašas pilnvaras ietekmēt un ļauj valdībai regulēt plašsaziņas līdzekļu

²² Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta spriedums lietā 2019-10-0103, 25. punkts, Satversmes tiesas 2018. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-21-01, 15. punkts.

²³ Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta spriedums lietā Nr. 2018-11-01, 18.1. punkts, kā arī Satversmes tiesas 2019. gada 7. jūnija spriedums lietā Nr. 2018-15-01, 13.2. punkts.

²⁴ United Nations Human Rights Committee. General comment No. 34: Article 19: Freedoms of opinion and expression, (CCPR/C/GC/34), 25. punkts. Pieejams: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>.

²⁵ ECT 2020. gada 23. jūnija spriedums lietā „OOO Flava and Others v. Russia” (pieteikuma Nr. 12468/15), 30. punkts.

²⁶ Joint declaration on freedom of expression and “fake news”, disinformation and propaganda. Pieejams: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/8/302796.pdf>.

²⁷ United Nation General Assembly Human Rights Council, Disease pandemics and the freedom of opinion and expression Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, 23.04.2020. (A/HRC/44/49), 42. punkts.

²⁸ OL ITA 1/2018. Pieejams: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/Legislation/OL-ITA-1-2018.pdf>.

tirgu. Kā to norādīja ANO Īpašais referents, skaidrības trūkums par to, kā darbosies tiesību akti, kā arī draudi ar kriminālatbildību un sankcijām rada risku, ka valdība kļūs par “patiesības šķērējtiesnešiem” sabiedriskajā un politiskajā nozarē. Līdz ar to šis piemērs demonstrē situāciju, kad tiesību akti nesamērīgi nomāc demokrātiskai sabiedrībai būtiskas sastāvdaļu - valdības rīcības un lēmumu kritiku, ziņu sniegšanu un nepopulāru, pretrunīgu un minoritāšu viedokļu paušanu.²⁹

16. Vācijā savukārt 2017. gadā tika pieņemts Likums par tiesībaizsardzības uzlabošanu sociālajos tīklos, kas uzliek par pienākumu sociālajiem plašsaziņas līdzekļiem, tostarp *youtube.com*, *facebook.com*, *twitter.com*, *reddit.com*, *tumblr.com*, kā arī Krievijas platformai *vk.com* pēc attiecīga pieprasījuma saņemšanas operatīvi izņemt naida runu, viltus ziņas un cita veida materiālu. Platformas, kas nepakļaujas prasībām, var tikt sodītas ar naudas sodu līdz 50 miljoniem eiro. Likums attiecas uz komerciālajām sociālo plašsaziņas līdzekļu platformām, kurām ir vismaz divi miljoni reģistrēto lietotāju, bet neattiecas uz platformām, kurās tiek nodrošināta pakalpojuma sniedzēja žurnālistiskā redakcionālā kontrole. Likums ļauj sociālo plašsaziņas līdzekļu platformām pašām veidot savu satura uzraudzības institūciju. Šādu institūciju izveidi un darbību uzrauga Vācijas tieslietu ministrija.³⁰ Vienlaikus uzsverams, ka Vācijas likums ir izpelnījies arī kritiku,³¹ ņemot vērā, ka, piemēram, tika dzēsts dzejnieces *Sophie Passmann* satīrisks ieraksts³² vai arī tika bloķēts žurnāls *Titanic*.³³
17. Tādējādi likumā būtu skaidri jānošķir apzināta un tīša dezinformācija no neuzmanības kļūdas, satīras un parodijas, kā arī skaidri identificējami interešu grupas ziņām vai komentāriem. EK šajā kontekstā uzsverusi, ka pasākumos, kas paredzēti dezinformācijas ierobežošanai, stingri jāievēro vārda brīvība, ietverot aizsardzības pasākumus, kas nepieļauj ierobežojumu ļaunprātīgu izmantošanu.³⁴ Tāpat jānošķir maldinošas informācijas izplatīšana aiz neuzmanības, jo tāds gadījums var iestāties, kad nepatiesa informācija tiek izplatīta kļūdas vai neuzmanības rezultātā, nevēloties kādam nodarīt kaitējumu.³⁵ Attiecīgi nodoms ir būtiska dezinformācijas definīcijas sastāvdaļa,³⁶ kas jāņem vērā katrā gadījumā.

1.4. *ES un citu ES dalībvalstu risinājumi*

18. EK pētījumā “*A multi-dimensional approach to disinformation*”³⁷ tika identificēti un ieteikti vairāki līdzekļi cīņai ar dezinformāciju. Šos ieteikumus EK ietvērusi arī paziņojumā “Vēršanās pret dezinformāciju tiešsaistē: Eiropas pieeja” un cita starpā paredz:³⁸
1. uzlabot pārredzamību attiecībā uz informācijas izcelsmi un to, kā informācija tiek sagatavota, sponsorēta, izplatīta un mērķorientēta, lai iedzīvotājiem dotu iespēju izvērtēt pieejamo tiešsaistes saturu un atklāt iespējamus mēģinājumus manipulēt ar sabiedrisko domu;

²⁹ O L RUS 4/2019. Pieejams: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/Legislation/OL_RUS_01_05_19.pdf.

³⁰ Saeimas ziņojums “Krievijas ietekme Latvijas informatīvajā telpā”

29.

lpp.

Pieejams:

https://www.saeima.lv/petijumi/Krievijas_ietekme_Latvijas_informativaja_telpa_elektroniski.pdf.

³¹ Article 19, Germany: The Act to Improve Enforcement of the Law in Social Networks. Pieejams: <https://www.article19.org/wp-content/uploads/2017/09/170901-Legal-Analysis-German-NetzDG-Act.pdf>.

³² Markus Böhm un Patrick Beuth, Auch Gagschreiber unter den Opfern. Pieejams: <http://www.spiegel.de/netzwelt/netzpolitik/netzdg-und-die-folgen-auch-gagschreiber-unter-den-opfern-a-1186013.html>.

³³ Meedia, NetzDG: Twitter sperrt Account des Satiremagazins Titanic wg. Beatrix von Storch – und löst Zensur-Debatte aus. Pieejams: <https://meedia.de/2018/01/03/netzdg-twitter-sperrt-account-des-satiremagazins-titanic-wg-beatrix-von-storch-und-loest-zensur-debatte-aus/>.

³⁴ Eiropas Komisija. Vēršanās pret dezinformāciju tiešsaistē: Eiropas pieeja. 26.04.2018. COM(2018) 236 final. 8. lpp. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0236&from=lv>.

³⁵ STRATCOM. Fake News: A Roadmap, 2018, 18. lpp. Pieejams: <https://www.stratcomcoe.org/download/file/fid/77960>.

³⁶ Notions of Disinformation and Related Concepts (ERGA Report), 2020, 71.-72. lpp. Pieejams: <https://erga-online.eu/wp-content/uploads/2021/01/ERGA-SG2-Report-2020-Notions-of-disinformation-and-related-concepts.pdf>.

³⁷ European Commission A multi-dimensional approach to disinformation – Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation, 2018. Pieejams: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271.

³⁸ Eiropas Komisija. Vēršanās pret dezinformāciju tiešsaistē: Eiropas pieeja. 26.04.2018. COM(2018) 236 final. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0236&from=lv>.

2. atbalstīt augstas kvalitātes žurnālistiku un veicināt informācijas daudzveidību, lai iedzīvotājiem dotu iespēju pieņemt apzinātus lēmumus, pamatojoties uz kritisku domāšanu;
  3. veicināt informācijas ticamību, sniedzot norādes par tās uzticamību un uzlabojot informācijas izsekojamību, kā arī nodrošinot ietekmīgu informācijas sniedzēju autentificēšanu;
  4. izstrādāt un īstenot izglītības un apmācības programmas, lai veidotu un nostiprinātu sabiedrības izpratni pret dezinformāciju, kā arī uzlabotu medijpratību. Tāpat nepieciešams nodrošināt plašu ieinteresēto personu iesaisti, valsts iestāžu, tiešsaistes platformu, reklāmdevēju, uzticamu signalizētāju, žurnālistu un plašsaziņas līdzekļu grupu sadarbību. Uz minēto norādījusi arī Eiropadome, uzsverot, ka dezinformācijas apkarošanai jābūt vairākdisciplīnu pieejai, ar to paredzot daudzu ieinteresēto personu iesaisti.³⁹
19. Tāpat no ANO Īpašā referenta pētījuma izriet, ka valstīm bez dezinformācijas regulējuma ieviešanas pieejami citi mazāk ierobežojošāki līdzekļi dezinformācijas apkarošanai. Piemēram, pārredzamības veicināšana attiecībā uz reklāmas izvietojumu un sponsorētu saturu, neatkarīgo faktu pārbaudes mehānismu atbalstīšana, neatkarīgu un daudzveidīgu plašsaziņas līdzekļu atbalstīšana, sabiedrības izglītošana plašsaziņas līdzekļu lietotprasmē, sadarbības ar sociālajiem tīkliem veicināšana.⁴⁰
20. Uzsverams, ka arī no EK paziņojuma „Eiropas Demokrātijas rīcības plāns” saistībā ar cīņu ar dezinformāciju izriet, ka veselīgas demokrātijas pamatā ir pilsoņu iesaiste un aktīva pilsoniskā sabiedrība.⁴¹ Paziņojumā tāpat norādīts uz nepieciešamību veicināt to, ka iedzīvotāji pieņem pārdomātus lēmumus – to iespējams paveikt, piemēram, attīstot medijpratību un kritisko domāšanu, atbalstot politiskās debates un izglītojot jauniešus.⁴² Norādīto apstiprina arī Eiropas Parlaments.⁴³
21. Kā viens no piemēriem šajā kontekstā jāpiemin EK veiktās darbības. Piemēram, izveidota tīmekļvietne, kura veltīta rīcībai ar COVID-19 apkarošanu, reāllaikā informējot par minēto vīrusu un ES atbildes reakciju.⁴⁴ Vienlaikus dezinformācijai saistībā ar COVID-19 ir veltīta atsevišķa sadaļa, kurā visās ES valodās regulāri tiek atspēkoti izplatītie mīti.⁴⁵
22. Papildus norādāms, ka izveidota vietne, kurā parādīts, kā var ziņot par nepareizu vai maldinošu saturu sociālajos plašsaziņas līdzekļos. Šo vietni izveidojusi Pasaules Veselības Organizācija.⁴⁶ Savukārt saistībā ar sazvērētības teoriju apkarošanu EK un UNESCO īsteno visaptverošu pieeju, tostarp publicē virkni izglītojošu infografiku, kuras iedzīvotājiem palīdz sazvērētības teorijas pamanīt un atspēkot,⁴⁷ cita starpā uzsverot arī to, kā būtu jārīkojas žurnālistiem, t.i.,

³⁹ Padome aicina stiprināt noturību un apkarot hibrīddraudus, tostarp dezinformāciju, saistībā ar Covid-19 pandēmiju. Pieejams: <https://www.consilium.europa.eu/lv/press/press-releases/2020/12/15/council-calls-for-strengthening-resilience-and-countering-hybrid-threats-including-disinformation-in-the-context-of-the-covid-19-pandemic/>.

⁴⁰ Research Paper 1/2019 June 2019 Freedom of Expression and Elections in the Digital Age, 11. lpp. Pieejams: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/ElectionsReportDigitalAge.pdf>.

⁴¹ Report on the Public Consultation for the European Democracy Action Plan (EDAP). Pieejams: https://ec.europa.eu/info/files/report-public-consultation-european-democracy-action-plan-edap_en.

⁴² „Eiropas Demokrātijas rīcības plāns” COM(2020) 790 final, Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2020:0790:FIN:LV:PDF>.

⁴³ Eiropas Parlamenta ziņojums „Par mediju brīvības stiprināšanu: žurnālistu aizsardzību Eiropā, naida runa, dezinformācija un platformu nozīme, Paskaidrojums (2020/2009(INI)), 34. un 46. punkts. Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0205_LV.html.

⁴⁴ Coronavirus response. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response_en.

⁴⁵ Cīņa pret dezinformāciju. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation_lv.

⁴⁶ How to report misinformation online. Pieejams: https://www.who.int/campaigns/connecting-the-world-to-combat-coronavirus/how-to-report-misinformation-online?gclid=CjwKCAiA9bmABhBbEiwASb35Vz8fbkigZUCf5SG8wVuOlgHWspqsMm65mx_h1Eo7yRGJPGx8MtOIHhCaQwQAvD_BwE.

⁴⁷ Sazvērētības teoriju atpazīšana. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_lv.

jāpamatojas uz pārbaudītu informāciju, virsrakstos jāuzsver svarīgākie fakti, nevis sazvērētības teorijas saturs.⁴⁸

23. Minētais nesaraucjami saistīts ar nepieciešamību pēc izglītotas un kritiski domājošas sabiedrības, kā arī spēcīgiem un neatkarīgiem medijiem, kas var nodrošināt sabiedrībai nepieciešamo informāciju, citastarp nodrošinot faktu pārbaudes un nepatiesas informācijas atmakošanu.⁴⁹ Piemēram, Lietuva⁵⁰ ir izveidojusi neatkarīgu analītisku centru, kas nodarbojas ar dezinformācijas izplatības izpēti informatīvajā telpā, atspēkojot nepatieso informāciju un izglītojot sabiedrību.⁵¹ Rīki, kas veicina sabiedrības medijpratību, ieviesti, piemēram, Zviedrijā, Beļģijā, Dānijā, Nīderlandē.⁵²
24. Lai gan Latvijā ir īstenotas medijpratības kampaņas,⁵³ notikusi valsts pārvaldes iestāžu komunikācija par to, kā atpazīstama nepatiesa informācija, tomēr tik sašķeltā informatīvajā telpā, kāda ir Latvijā, minētais nevar tikt uzskatīts par efektīviem līdzekļiem cīņai ar dezinformāciju. Tas attiecīgi nozīmē, ka būtu jānodrošina, ka tiek pēc iespējas pārbaudīts platformu satura patiesums, jāizmanto faktu pārbaudes rīki, metodoloģija dezinformācijas sociālekonomisko seku novērtēšanai, stratēģijas un pasākumi, kuru mērķis ir uzlabot medijpratību.
25. 2021. gada 26. maijā EK publicēja norādījumus,⁵⁴ kā būtu jāstiprina Prakses kodekss dezinformācijas jomā, kas ir tiešsaistes platformu, galveno sociālo tīklu, reklāmdevēju un reklāmas nozares pārstāvju vienošanās cīņties pret dezinformāciju un viltus ziņām tiešsaistē.⁵⁵ Kā rezultātā:⁵⁶
  - a. ar Īrijas valdības atbalstu īstenotā vakcinācijas veicināšanas kampaņa platformā *TikTok* sasniedza vairāk nekā miljonu skatījumu un saņēma vairāk nekā 20 000 “patīk” klikšķus;
  - b. *Google* turpināja sadarboties ar sabiedrības veselības aizsardzības iestādēm, lai nodrošinātu, ka lietotnēs *Google Search* un *Google Maps* parādās informācija par vakcinācijas punktu atrašanās vietām (šī iespēja pieejama Francijā, Polijā, Itālijā, Īrijā un Šveicē);
  - c. *Microsoft* paplašināja partnerību ar pārlūka *Edge* paplašinājumu *NewsGuard*, kas brīdina par tīmekļa vietnēm, kuras izplata maldīgu informāciju;
  - d. *Facebook* sadarbojas ar starptautiskām veselības aizsardzības iestādēm, lai uzlabotu sabiedrības informētību par vakcīnu drošumu un iedarbīgumu, kā arī izveidoja sadarbību ar Mičiganas štata universitātes pētniekiem, lai varētu veiksmīgāk atklāt dziļviltušanos (deepfakes) gadījumus un noteiktu to avotus.
26. Vienlaikus jānorāda uz ES augsta līmeņa ekspertu grupas (viltus ziņu un tiešsaistes dezinformācijas jomā) ziņojumu, kurš tika publicēts 2018. gadā, jo tas dod vairākas “labās prakses”⁵⁷ rekomendācijas dezinformācijas risināšanai. Šīs rekomendācijas balstītas uz 5 pamatprincipiem:⁵⁸

⁴⁸ Conspiracy theories. How can journalists report on them? Pieejams: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/live_work_travel_in_the_eu/unesco-conspiracy-english-9.jpg.

⁴⁹ STRATCOM. Fact-checking and Debunking: A best practice guide to dealing with disinformation. Pieejams: <https://www.stratcomcoe.org/fact-checking-and-debunking>.

⁵⁰ Pieejams: <https://debunk.eu/>

⁵¹ STRATCOM. Fact-checking and Debunking: A best practice guide to dealing with disinformation. Pieejams: <https://www.stratcomcoe.org/fact-checking-and-debunking>.

⁵² Poynter. A guide to anti-misinformation actions around the world. Pieejams: <https://www.poynter.org/ifcn/anti-misinformation-actions/>.

⁵³ Kultūras ministrija. KM medijpratības kampaņa “Zini, kā neuzķerties!” sasniegusi teju 895 000 unikālo lietotāju. Pieejams: <https://lvportals.lv/dienaskartiba/324074-km-medijpratibas-kampana-zini-ka-neuzkerties-sasniegusi-teju-895-000-unikalo-lietotaju-2021>.

⁵⁴ Guidance on Strengthening the Code of Practice on Disinformation. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/guidance-strengthening-code-practice-disinformation>.

⁵⁵ Code of Practice on Disinformation. Pieejams: <https://wayback.archive-it.org/12090/20210728072832/https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>

⁵⁶ Reports on June Actions - Fighting COVID-19 Disinformation Monitoring Programme. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/reports-june-actions-fighting-covid-19-disinformation-monitoring-programme>.

⁵⁷ Ziņojumā lietots termins “good practice”, to angļu valodā definējot kā “[The good] practices [examined here] are those that avoid chilling effects on freedom of expression and combat disinformation while ensuring other concerns like data privacy.”

⁵⁸ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation>.

1. tiešsaistes ziņu “caurspīdīguma” pastiprināšana;
  2. medijpratības un informācijas “lasītprasmes” celšana sabiedrībā;
  3. rīku izveide plašsaziņas līdzekļu lietotājiem un žurnālistiem, lai efektīvāk samazinātu dezinformāciju;
  4. Eiropas ziņu ekosistēmas ilgtspējības un daudzveidības aizsargāšana;
  5. pētījumu veicināšana saistībā ar dezinformāciju.
27. Šis ziņojums uzsver, ka “dezinformācija digitālajā vidē ir daudzpusēja problēma, kurai nav viena pamatcēloņa un tādējādi nav viena risinājuma”.⁵⁹ Tiek uzsvērta atšķirība starp t.s. “labo” un “slikto” praksi dezinformācijas risināšanā – “labā” prakse problēmu risina, respektējot tiesības uz vārda vai izpaušanās brīvību, bet tajā pašā veidā efektīvi mazina dezinformāciju un tās izplatību. Bet “sliktā” prakse, piemēram, cenzūra vai tiešsaistes novērošana (“online surveillance”) apdraud pamattiesības. Uzmanība arī tiek vērsta uz “caurspīdīguma” trūkuma un cenzūras procesa privatizācijas riskiem (uzdevumu deleģējot organizācijām, orgāniem vai arī privātajām kompānijām).⁶⁰
28. Šajā ziņojumā iekļauti priekšlikumi, kā ES dalībvalstīm savstarpēji sadarbojoties, novērst hibrīddraudus un cīnīties pret trešo valstu īstenotām naidīgām informācijas kampaņām. Aktuālās rekomendācijas ziņojumā:⁶¹
- e. **Īsa vai vidēja laika periodā** – ES dalībvalstīm nepieciešams veicināt dezinformācijas izpētes centru izveidi un darbību, nodrošinot finansējumu izpētes organizācijām, darbā iesaistot faktu pārbaudes speciālistus, akreditētus žurnālistus un pētniekus, kā arī preses industrijas pārstāvjus;
  - f. **ilgākā laika periodā**: ES dalībvalstīm jāpastiprina informācijas un medijpratības prasmes iedzīvotājiem, tai skaitā integrējot šo prasmju apmācību skolu pasniedzējiem un nacionālajā izglītības programmā; jāizvairās no mediju redakcionālās neatkarības ietekmēšanas, kā arī pēc iespējas ātrāk ieviest Eiropas Padomes 2016. gada rekomendācijas žurnālistikas aizsardzībai; jāpalielina publisko finansējumu (atbilstoši ES subsidēšanas noteikumiem) aktivitātēm, kuras uzlabo plurālistiskas mediju ekosistēmas ilgtspējību. Šī procesa ietvaros var, piemēram, mazināt PVN vai citus nodokļus attiecībā uz specifiskiem pakalpojumiem, kā arī dot finansiālu atbalstu ziņu veidotājiem. Atbalstam vajadzētu sastāvēt no žurnālistu apmācībām (digitālajās prasmēs, inovācijā, sadarbojoties ar ārvalstīm) un ziņu dienestu, kuru biznesa modelis nav atkarīgs no reklāmām vai vietējās valodas, uzturēšanu;
  - g. **ieteikumi ziņu organizācijām**: sadarboties ar akadēmiskajām institūcijām un citām organizācijām, lai formulētu un ieviestu informācijas un medijpratības apmācības skolās un citās izglītojošās institūcijās, kā arī veicināt šo prasmju apgūšanu visām vecuma grupām; finanšu līdzekļu robežās turpināt investēt kvalitatīvā žurnālistikā, kā arī nodrošināt rīkus automatiskai audio-vizuālā un teksta satura verifikācijai (tiešsaistes materiālos); nodrošināt augstāko atbilstību ētiskajiem un profesionālajiem standartiem, lai saglabātu plurālistisku un uzticamu ziņu mediju ekosistēmu.

1.5. *Somijas labais piemērs*

29. “Eiropas Medijpratības indekss” ir ikgadējs pētījums, kura ietvaros tiek apskatīts valstu “pretestības” potenciāls pret viltus ziņām,⁶² un Somija kopš indeksa izveides ierindojas pirmajā vietā, savukārt Latvija atrodas 20. vietā.⁶³
30. **Somija** kā Eiropas Medijpratības indeksa līdere veic šādus pasākumus, lai uzturētu kvalitatīvu plašsaziņas līdzekļu tirgus kultūru, gan arī labi informētu sabiedrību:

⁵⁹ Final report of the High Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation. Pieejams: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271 – 11.lpp.

⁶⁰ Ibid -14.lpp..

⁶¹ Ibid – 37., 38.lpp..

⁶² Media Literacy Index 2021. Pieejams: <https://osis.bg/?p=3750&lang=en>; Pilns 2021. gada Eiropas Medijpratības indeksa ziņojums (angļu valodā) pieejams: https://osis.bg/wp-content/uploads/2021/03/MediaLiteracyIndex2021_ENG.pdf.

⁶³ Media Literacy Index 2021, Double Trouble: Resilience to Fake News at the Time of Covid-19 Infodemic. Pieejams: https://osis.bg/wp-content/uploads/2021/03/MediaLiteracyIndex2021_ENG.pdf - 9.lpp.

- h. Somijas plašsaziņas līdzekļu tirgus ir orientēts uz augstiem žurnālistikas standartiem, pašregulāciju un viedokļu neatkarību. Tā regulāri ieņem augstas pozīcijas arī preses brīvības indeksos.⁶⁴ 1968. gadā Somijas žurnālistu apvienība, preses/žurnālu industrija un Somijas valsts ziņu dienests kopīgi dibināja Somijas plašsaziņas līdzekļu padomi (JSN) – valstī vienīgo mediju regulējošo organizāciju. Padome ir neatkarīga no valdības un ir orientēta uz pilnīgi visiem plašsaziņas līdzekļiem. Dalība tajā ir brīvprātīga (piedalās aptuveni 95% Somijas mediju tirgus), padomes vadlīnijas uzsver žurnālista atbildību pret lasītājiem, klausītājiem un skatītājiem, kuriem ir tiesības “zināt, kas notiek sabiedrībā”. Šeit ir būtiski gan akcentēt to, ka atšķirībā no daudzām citām Eiropas valstīm, Somijas preses likums paredz, ka tikai galvenajiem redaktoriem ir tiesības lemt, ko publicēt. Plašsaziņas līdzekļu īpašnieki vai izpilddirektori nevar ietekmēt saturu – lai to mainītu, ir nepieciešams nomainīt arī galveno redaktoru.⁶⁵ Respektīvi, viens no iemesliem, kādēļ Somija ieņem pirmo vietu Eiropas Medijpratības indeksā, ir augsti žurnālistikas un patiesas informācijas standarti medijiem, un to stiprināšana vairāku desmitgažu laikā.
- i. Somijas valdība ir īstenojusi būtiskas izmaiņas publiskās izglītības programmā, lai veicinātu analītisko un kritisko domāšanu saskarsmē ar plašsaziņas līdzekļiem, kā arī sabiedrības izglītošanā iesaistījusi nevalstiskās organizācijas un privātās iniciatīvas. Piemēram, “*Faktabaari*”, 2014. gadā dibināts faktu pārbaudes jeb “*fact-checking*” dienests, īsteno kampaņas, kuru ietvaros nodrošina gan skolās, gan plašākai sabiedrībai pieejamus informatīvos materiālus.⁶⁶ To saturs ir orientēts uz cilvēku izglītošanu kritiskajā un analītiskajā domāšanā, dodot cilvēkiem “rīkus” un metodes viltus ziņu, neprecīzu faktu un dezinformācijas atpazīšanai.⁶⁷
- j. Kopš 2013. gada pastāv nacionālā mediju (plašsaziņas līdzekļu) izglītības politika,⁶⁸ kuras prioritātes ir visaptveroša, kvalitatīva un sistemātiska izglītība.⁶⁹ Politikas ietvaros ir paredzēts attīstīt plašsaziņas līdzekļu prasmes visām vecuma grupām, tai skaitā zināšanas par autoritātēm, informācijas avotu izvērtēšanu, kritisko domāšanu, autoru motivāciju identificēšanu, kā arī citas prasmes.⁷⁰ Plašsaziņas līdzekļu un to apzināšanas izglītība ir paredzēta ne tikai pamatizglītības ietvaros, bet arī tādās vietās, kā universitātēs, mācību centros un mākslas izglītības iestādēs.⁷¹
31. Tādējādi no minētā izriet, ka gan publiskās izglītības politikas izmaiņas, gan dažāda rakstura izglītojošās kampaņas (piemēram, vēlēšanu laikā) Somijai palīdzējušas noturēt labāk informētu sabiedrību, tādējādi nodrošinot vismaz daļēju “aizsardzību” pret dezinformāciju un/vai viltus ziņām. Vienlaikus minētais piemērs demonstrē, kāds modelis būtu aizgūstams un kādi virzieni būtu attīstāmi.

1.6. *Latvijai ieteicamie atbalsta projekti un iespējas*

32. Saistībā ar atbalsta projektiem uzsverams, ka ES finansē pētniecību, lai cīnītos ar dezinformāciju. Pašreizējā pētniecības un inovācijas pamatprogrammā “Apvārtnis 2020” paredzēti ievērojami līdzekļi. Dezinformācijas un sociālo plašsaziņas līdzekļu analīzes sociālā

⁶⁴ Pieejams: <https://rsf.org/en/ranking>.

⁶⁵ Finland of the free. Pieejams: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0306422015569711> - 108., 109.lpp.

⁶⁶ Viena no dienesta publicētajām izglītojošajām “pamācībām” (angļu valodā) ir pieejama šeit - https://www.faktabaari.fi/assets/FactBar_EDU_Fact-checking_for_educators_and_future_voters_13112018.pdf.

⁶⁷ How Finland starts its fight against fake news in primary schools. Pieejams: <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/28/fact-from-fiction-finlands-new-lessons-in-combating-fake-news>.

⁶⁸ Pilna Somijas mediju izglītības politika (angļu valodā) ir pieejama šeit - <https://medialukutaitosuomessa.fi/mediaeducationpolicy.pdf>.

⁶⁹ Media Literacy in Finland. Pieejams: <https://medialukutaitosuomessa.fi/en/category/medialukutaito/>.

⁷⁰ Ibid – 25., 26.lpp.

⁷¹ Ibid – 35.lpp.

observatorija (*SOMA*⁷²) paralēli citiem ES finansētiem projektiem⁷³ (*PROVENANCE*⁷⁴, *SocialTruth*⁷⁵, *EUNOMIA*⁷⁶, *WeVerify*⁷⁷) nodrošina atspēriena punktu sociālo plašsaziņas līdzekļu nozarei. Tādējādi, piemēram, *SOMA* ieguvusi plašu analītisko materiālu klāstu saistībā ar COVID-10 “infodēmiju”.⁷⁸ Tāpat pieminams projekts *HERoS*⁷⁹, kura mērķis ir palīdzēt tiem, kas reaģē uz ārkārtas situāciju sabiedrības veselības jomā, pieņemt informētus lēmumus. Šajā nolūkā projekta gaitā tiek izstrādāta jauna metode, kā kategorizēt un filtrēt informāciju no sociālajiem plašsaziņas līdzekļiem, lai spētu labāk apkarot baumas un dezinformāciju par koronavīrusu. Tāpat pastāv arī Eiropas Pētniecības padome, kas atbalsta teorētiskus pētījumus. Piemēram, Oksfordas Interneta institūta direktors Fils Hovards (*Phil Howard*) savam pētījumam “Datorizētā propaganda: kā algoritmi un roboti ietekmē politisko diskursu Eiropā” saņēmis dotāciju no minētās padomes.⁸⁰

33. Pamatprogrammā “Apvārsnis 2020” (temats: “Mainīgā aina plašsaziņas līdzekļu nozarē un eiropeizācija”) 2021. gada sākumā sākas trīs projekti. Ierosinātais uzdevums bija cita starpā pētīt plašsaziņas līdzekļu (tostarp — sociālo mediju) lomu, valodu, jaunāko ziņu “ražošanu” un jaunas parādības, piemēram, viltus ziņas. Līdz ar to iespējams, ka dažos no finansētajiem projektiem tiks pētīta arī dezinformācija. Pirmie rezultāti gaidāmi agrākais 2021. gada beigās.
34. Otrais uzaicinājums izteikt ieinteresētību, kuru, reaģējot uz koronavīrusa pandēmiju, izsludināja pamatprogrammas “Apvārsnis 2020” ietvaros, pievērsīsies tēmai “Atbildes reakcijas ietekme uz uzvedību, sociālo jomu un ekonomiku”. Pieteikumu iesniegšanas termiņš beidzās šā gada 11. jūnijā. Tajā tika aicināts iesniegt priekšlikumus norādēm par tādiem uzvedības modeļiem veselības jomā, kuri pozitīvi ietekmē uzvedības ieteikumu ievērošanu un novērš dezinformāciju par veselības jautājumiem un slimības izplatības ierobežošanas pasākumiem, izolāciju un sociālo distancēšanos visas sabiedrības, mazāku kopienu un indivīda līmenī. Priekšlikumos ir arī jāpēta faktori, kas veicina kaitīgu pašārstēšanās metožu izmantošanu.
35. Jaunajā pētniecības un inovācijas pamatprogrammā “Apvārsnis Eiropa” 2. kopas “Kultūra, jaunrade un iekļaujoša sabiedrība” pirmā darba programma ietvers tematus pētījumiem par dezinformāciju, aizvien pieaugošu spēcīgu un neatkarīgu plašsaziņas līdzekļu vides nozīmību un cīņu pret viltus ziņām pēc koronavīrusa krīzes. Starp 2021.–2022. gadam paredzētajiem pētījumu tematiem varētu būt, piemēram, šādi: tradicionālo un jauno plašsaziņas līdzekļu politiskā loma un pētījumi, kā saglabāt žurnālistikas standartus un atbalstīt demokrātiju ar kvalitatīvu plašsaziņas līdzekļu palīdzību; kā tiešsaistes sociālie tīkli un jaunie plašsaziņas līdzekļi ietekmē indivīda un kolektīvu uzvedību, uzskatus un vērtības; sabiedrības izglītošana, tostarp medijpratība.
36. Tādējādi iespējams pieteikties ES finansētam projektam, lai veicinātu pētījumus saistībā ar dezinformāciju.
37. Vienlaikus uzsvērs, ka ES ir vairākkārt ir uzsvērusi **valsts aktīvas iesaistes pienākumu**. Minēto uzsvēris arī esošais prezidents paziņojumā “Viedoklis par nepieciešamo rīcību komerciālo plašsaziņas līdzekļu atbalstam to neatkarības, kvalitātes un plurālisma

⁷² Social Observatory for Disinformation and Social Media Analysis. Pieejams: <https://cordis.europa.eu/project/id/825469>.

⁷³ Projektu pieteikumi atrodami šeit: [https://cordis.europa.eu/search?q=contenttype%3D%27project%27%20AND%20\(%2Fproject%2Frelations%2Fcategories%2FEuroSciVoc%2Fcode%3D%27%2F29%2F103%27\)&p=1&num=10&srt=/project/contentUpdateDate:decreasing](https://cordis.europa.eu/search?q=contenttype%3D%27project%27%20AND%20(%2Fproject%2Frelations%2Fcategories%2FEuroSciVoc%2Fcode%3D%27%2F29%2F103%27)&p=1&num=10&srt=/project/contentUpdateDate:decreasing).

⁷⁴ Providing Verification Assistance for New Content. Pieejams: <https://cordis.europa.eu/project/id/825227>

⁷⁵ Open Distributed Digital Content Verification for Hyper-connected Sociality Pieejams: <https://cordis.europa.eu/project/id/825477>.

⁷⁶ User-oriented, secure, trustful & decentralised social media. Pieejams: <https://cordis.europa.eu/project/id/825171>

⁷⁷ WIDER AND ENHANCED VERIFICATION FOR YOU. Pieejams: <https://cordis.europa.eu/project/id/825297>

⁷⁸ RESOURCES. Pieejams: <https://www.disinfobservatory.org/resources/>.

⁷⁹ Health Emergency Response in Interconnected Systems. Pieejams: <https://cordis.europa.eu/project/id/101003606>.

⁸⁰ Computational Propaganda: Investigating the Impact of Algorithms and Bots on Political Discourse in Europe. Pieejams: <https://cordis.europa.eu/project/id/648311>.

- veicināšanai”⁸¹, kā arī Eiropas Parlaments aicinājis EK un dalībvalstis veicināt ilgtspējīgus pasākumus, kuru mērķis ir finansēt un atbalstīt kvalitatīvu un neatkarīgu žurnālistiku.⁸²
38. Tas attiecīgi nozīmē, ka Latvijai kā ES dalībvalstij jāuzņemas atbildība un jāatbalsta mediji, lai veicinātu mediju neatkarību, brīvību un plurālismu.⁸³ Mediju brīvība un plurālisms ir svarīgi demokrātijai, lai nodrošinātu pārskatāmību un palīdzētu iedzīvotājiem pieņemt pārdomātus lēmumus. Sniedzot sabiedrībai uzticamu informāciju, neatkarīgi mediji pilda svarīgu uzdevumu cīņā pret dezinformāciju.⁸⁴ Norādīto atzinusi arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa.⁸⁵
39. Tomēr, lai sniegtu atbalstu, iesākumu būtu jāizstrādā regulējums, kurā būtu ietverti valsts atbalsta instrumenti un kritēriji valsts atbalsta saņemšanai. Valsts prezidenta 2021. gada 11. jūnija paziņojuma VI sadaļā tiek izteikts priekšlikums izstrādāt un pieņemt likumu “Par valsts atbalstu komerciāliem plašsaziņas līdzekļiem”, kurā būtu noteikta valsts atbildība komerciālo plašsaziņas līdzekļu jomā, definēti valsts atbalsta instrumenti, kā arī ietverti konkrēti nosacījumi, kuriem plašsaziņas līdzekļiem jāatbilst, lai pretendētu uz valsts atbalstu.
40. Tāpat tiek piedāvāts izstrādāt Komerciālo plašsaziņas līdzekļu atbalsta fondu, kas būtu publisks nodibinājums, kura darbību regulētu likums “Par valsts atbalstu komerciāliem plašsaziņas līdzekļiem”. Šādā fondā būtu jākoncentrē “visu valsts atbalstu – gan valsts budžeta līnijas “Mediju atbalsta fonds” finansējumu (1,45 miljoni euro 2021. gadā), gan arī to, kuru šobrīd kā sabiedrisko pasūtījumu komerciālajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem konkursu kārtībā piešķir Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome (750 000 euro 2021. gadā). Tas novērstu dublēšanos, jo vairākums plašsaziņas līdzekļu savu saturu piedāvā vairākās komunikācijas platformās, izzūdot tradicionālajām robežām starp drukāto, elektronisko un tiešsaistes formātu”⁸⁶. Šie apsvērumi, kuri ietverti prezidenta paziņojumā, ir atbalstāmi, jo to mērķis ir veicināt, ka valsts izstrādā politiku, kas sekmē plašsaziņas līdzekļu spēju atbildīgi un kvalitatīvi pildīt savu lomu.
41. Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam norādīts, ka “ir stiprināma informatīvā telpa, novēršama dezinformācija un uzlabojama medijpratība, līdzdarbība politikas veidošanā, komunikācijas prasmes starp dažādām grupām un kultūrām. Informatīvā telpā, tostarp medijos, radītais saturs palīdz noturēt demokrātiju un nostiprināt pilsoniskās vērtības. Arī kvalitatīva mediju satura pieejamība valsts valodā, pietiekama un kvalitatīva informācija par sabiedrībā notiekošo stiprina mūs kā sabiedrību un demokrātisku valsti”⁸⁷. Tomēr minētajā plānā nav ietverti konkrēti uzdevumi, kuri būtu jāizpilda, lai nodrošinātu šajā plānā minēto, t.i., nav norādīts, kā minēto sasniegt, ar kādiem atbalsta mehānismiem.
42. Piemēram, ES dalībvalstīs pastāv iespējas saņemt dažādus atbalstus. Dānijā var saņemt tiešo atbalstu, ja plašsaziņas līdzekļa veidotais saturs ir par politiku vai sabiedriski nozīmīgs. Zviedrijā savukārt tiek atbalstīta ziņu satura veidošana, bet Beļģijā, Francijā un citās valstīs atbalsts tiek sniegts pētnieciskajai žurnālistikai.⁸⁸ Tomēr minētais tiek darīts, balstoties uz konkrētiem kritērijiem un regulējumu, piešķirot atbalstu. Tas attiecīgi nozīmē, ka būtu jāizstrādā regulējums, kas attiecīgi noteiktu, kas var saņemt atbalstu, atbalstot kvalitatīvu žurnālistiku.

⁸¹ Valsts prezidenta 2021. gada 11. jūnija paziņojums Nr. 14 "Viedoklis par nepieciešamo rīcību komerciālo plašsaziņas līdzekļu atbalstam to neatkarības, kvalitātes un plurālisma veicināšanai". Publicēts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis", 11.06.2021., Nr. 112B <https://www.vestnesis.lv/op/2021/112B.1>.

⁸² Eiropas Parlamenta 2020. gada 25. novembra rezolūciju par mediju brīvības stiprināšanu: žurnālistu aizsardzība Eiropā, naida runa, dezinformācija un platformu nozīme, 2020/2009(INI). Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0205_LV.html.

⁸³ Eiropas Komisijas 2020. gada 3. decembra paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai: Eiropas Demokrātijas rīcības plāns, COM(2020) 790 final. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0790&from=ES>.

⁸⁴ Turpat.

⁸⁵ ECT 2009. gada 17. septembra sprieduma lietā "Manole un citi pret Moldovu" iesnieguma Nr. 13.936/02 107. punkts.

⁸⁶ Valsts prezidenta 2021. gada 11. jūnija paziņojums Nr. 14 "Viedoklis par nepieciešamo rīcību komerciālo plašsaziņas līdzekļu atbalstam to neatkarības, kvalitātes un plurālisma veicināšanai". Publicēts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis", 11.06.2021., Nr. 112B. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2021/112B.1>.

⁸⁷ Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2021.–2027. gadam, kas apstiprināts ar Saeimas 2020. gada 2. jūlija lēmumu, 397. un 410. punkts.

⁸⁸ Valsts prezidenta 2021. gada 11. jūnija paziņojums Nr. 14 "Viedoklis par nepieciešamo rīcību komerciālo plašsaziņas līdzekļu atbalstam to neatkarības, kvalitātes un plurālisma veicināšanai". Publicēts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis", 11.06.2021., Nr. 112B. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2021/112B.1>.

1.7. *Secinājumi un atbildes uz uzdotajiem jautājumiem:*

43. Dezinformācijas un infodēmijas apkarošanai jābūt balstītai uz starpdisciplināru pieeju, ar to paredzot daudzu ieinteresēto personu iesaisti – likumdevēju, tiesību piemērotāju, sabiedriskos un komerciālos medijus, to pārstāvošās organizācijas, kā arī mediju lietotājus. Tāpat jāveicina un jāizvērs atbalsts neatkarīgiem, daudzveidīgiem un objektīviem mediju plašsaziņas līdzekļiem, un jāturpina sabiedrības izglītošana plašsaziņas līdzekļu lietotprasmē. Vienlaikus būtu jānodrošina pārredzamības veicināšana attiecībā uz reklāmas izvietojumu un sponsorētu saturu, neatkarīgo faktu pārbaudes mehānismu atbalstīšana, sadarbības ar sociālajiem tīkliem veicināšana. Papildus būtu jānosaka augsti žurnālistikas un patiesas informācijas standarti, kā arī jānodrošina tiešsaistes ziņu “caurspīdīguma” pastiprināšana. Minētais attiecīgi nozīmē, ka būtu jāstiprina Mediju Ētikas padome, jo tā, kā pašregulējoša institūcija var sniegt neatsveramu ieguldījumu demokrātiskā diskursa telpas kvalitātei. Tādējādi Latvijas Mediju ētikas padomes darbs būtu jāpilnveido cita starpā paredzēt, ka tiek pārskatīti Latvijas Mediju ētikas padomes ētikas kodeksa nosacījumi, nosakot stingrākus kvalitātes kritērijus, kā arī padarot šos nosacījumus saistošus ne tikai Latvijas Mediju ētikas padomes biedriem, bet visiem mediju plašsaziņas līdzekļiem, piemēram, ar Kultūras ministrijas starpniecību. Kultūras ministrija varētu ierosināt izstrādāt vienotu ētikas kodeksu, kas būtu saistošs visiem plašsaziņas līdzekļiem un tiktu apstiprināts no Ministru kabineta puses.
44. Jāveicina, ka pēc iespējas tiek pārbaudīts platformu saturs patiesums. Lai to izdarītu, atbalstam cita starpā vajadzētu sastāvēt no žurnālistu apmācībām (digitālajās prasmēs, inovācijā, sadarbojoties ar ārvalstīm). Vienlaikus jāsniedz pietiekams atbalsts sabiedrisko mediju ziņu dienestiem, kā arī citiem kvalitatīviem neatkarīgiem medijiem.
45. Valstī pastāv atsevišķi mediju atbalsta instrumenti, taču nepastāv ilgtermiņa un konsekventa plašsaziņas līdzekļu atbalsta politika, tādēļ mēs iesakām izstrādāt regulējumu, kurā būtu paredzēti valsts atbalsta mehānismi atbilstoši Valsts prezidenta 2021. gada 11. jūnija paziņojumā Nr. 14 "Viedoklis par nepieciešamo rīcību komerciālo plašsaziņas līdzekļu atbalstam to neatkarības, kvalitātes un plurālisma veicināšanai" minētajam, lai sasaistītu atbalstu ar prasību nodrošināt kvalitāti, profesionalitāti un ētiskumu. Tādējādi izslēdzot, ka tiek finansēti žurnālisti un organizācijas, kas neievēro kvalitatīvas un ētiskas žurnālistikas principus. Īpaši jāpievērš uzmanība reģionālo mediju atbalstam, jo tie, ņemot vērā Latvijas iedzīvotāju skaitu un blīvumu, nereti nevar darboties pilnībā brīvā tirgus situācijā, taču vienlaikus sniedz būtisku ieguldījumu vietējās demokrātijas attīstībā.
46. Tāpat viens no atbalsta veidiem, kas var tikt īstenots, ir pievienotās vērtības nodokļa samazināšana, kā tas, piemēram, ieteikts ES augsta līmeņa ekspertu grupas (viltus ziņu un tiešsaistes dezinformācijas jomā) ziņojumā un uzsvērts Valsts prezidenta 2021. gada 11. jūnija paziņojumā Nr. 14 "Viedoklis par nepieciešamo rīcību komerciālo plašsaziņas līdzekļu atbalstam to neatkarības, kvalitātes un plurālisma veicināšanai". Šāda prakse pastāv vairākās ES dalībvalstīs, kā, piemēram, Francijā, Beļģijā,⁸⁹ un labvēlīgi ietekmētu plašsaziņas līdzekļus.
47. Izstrādāt tiesību normu, kas nosaka atbildību saistībā ar apzinātu (ar nodomu) dezinformācijas izplatīšanu. Vienlaikus šādas tiesību normas izstrādē jāņem vērā vairāki kritēriji, kad dezinformāciju var ierobežot, lai nenonāktu pretrunā ar Satversmi, ES normatīvajiem aktiem, kā arī cilvēktiesībām. Šāds ieteikums balstīts uz apsvērumu, ka šobrīd nacionālajā līmenī ir divi normatīvie akti, ar kuru palīdzību tiek apkarota dezinformācija, t.i., Administratīvo sodu likuma par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā 11. pants, kas paredz atbildību par sīko huligānismu, un Krimināllikuma 231. pants, kas paredz atbildību par huligānismu.⁹⁰ Tomēr šajās tiesību normās nav skaidrots, kas ir dezinformācija vai

⁸⁹ Valsts prezidenta 2021. gada 11. jūnija paziņojums Nr. 14 "Viedoklis par nepieciešamo rīcību komerciālo plašsaziņas līdzekļu atbalstam to neatkarības, kvalitātes un plurālisma veicināšanai". Publicēts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis", 11.06.2021., Nr. 112B. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2021/112B.1>.

⁹⁰ Zemzars U., Laura J., Liholaja V., Judins A., Danovskis E., Rozenbergs J., Gribonika Ē., Jurista Vārds, Valsts policija, Latvijas Republikas prokuratūra Huligānisms internetā: vai vārda brīvībai ir robežas. Jurista Vārds, 10.11.2020., Nr. 45(1155), 14.-24. lpp.

infodēmija un kādas sekas var iestāties, ja persona apzināti nodarbojas ar dezinformēšanu vai infodēmiju.

Andris Tauriņš
Zvērināts advokāts
Partneris

Ieva Andersone
Zvērināta advokāte
Partnere

Viktorija Soņeca
Juriste

Šis dokuments ir sagatavots elektroniski un tādēļ nav parakstīts.